

SOMATICKÁ FRAZEOLÓGIA V SLOVENSKÝCH MEDIÁLNYCH KOMUNIKÁTOCH¹

Marieta Hrivnák Pastorková

HRIVNÁK PASTORKOVÁ, M. (2025): Somatic Phraseology in Slovak Media Discourse. In: *Slovenská reč*, 90/1, 51 – 79.

Abstract: The presented study focuses on somatic phraseology, i.e. phraseological units that contain parts of the human body in publicistic texts of Slovak media discourse. The study aims to indicate the extent to which somatisms participate in phraseological units and to elucidate their distribution along the centre-periphery axis. The theoretical basis is rooted in Cognitive linguistics, Ethnolinguistics and Stylistics. Relevant concepts include the principle of anthropocentrism, the prototype theory, experiential realism, conceptual metaphor, and the linguistic image of the world. Selected texts from two journals, *Hlavné správy* and *SME*, are analyzed via two separate corpora. The identified somatic phraseological units are assorted based on the rate of occurrence – the criteria being the frequency of somatic components and productivity of somatisms in the formation of phraseological units. The paper also addresses building the expressiveness of publicistic text using somatic phraseology.

Keywords: somatic phraseology, somatism, cognitive linguistics, ethnolinguistics, centre – periphery, media discourse, corpus analysis.

Článok v skratke:

- Príspevok obsahuje výsledky korpusovej analýzy sekcie komentárov vybraných slovenských denníkov – *Hlavné správy* a *SME*.
- Komentáre boli spracované prostredníctvom korpusovej analýzy v korpusoch vytvorených v programe AntConc; vyhľadávaných bolo 107 somatizmov a následne bola zisťovaná miera ich participácie vo frazémach.
- Výsledky výskumu poukazujú na mieru výskytu somatizmov participujúcich vo frazémach v skúmaných korpusoch a na ich distribúciu na osi centrum – periféria vzhľadom na kritérium frekventovanosti a produktívnosti.
- Výskyt somatických frazém v skúmaných korpusoch súvisí s princípom antropocentrizmu v ľudskom myslení a jazyku. Somatické frazémy taktiež predstavujú jeden zo spôsobov expresivizácie publicistického textu.

1. ÚVOD

Frazeológia ako databanka ľudovej znalosti o svete predstavuje zovšeobecnenie ľudskej skúsenosti, reflektuje náhľady, postoje, hodnoty a ďalšie aspekty jazy-

¹ Štúdia vznikla s podporou grantu VEGA č. 1/0211/24 – *Kultúrno-kognitívny kontext telesnosti v jazyku* a grantu VEGA č. 1/0008/24 – *Aktuálne trendy emocionálno-expresívneho lexikónu v slovensko-francúzskej kontrastívnej perspektíve*.

kového a kultúrneho spoločenstva. Ako jazykovedná disciplína nachádza frazeológia svoje uplatnenie v mnohých oblastiach súčasného slovenského jazykovedného výskumu. S rozmachom kognitívnych vied a ich prieniku do oblasti jazykovedy sa aj v skúmaní frazeológie dostáva k slovu hľadisko kognitívnej lingvistiky, ktorá nahliada na jazyk cez prizmu ľudskej telesnej a zmyslovej skúsenosti. Skúsenostný realizmus a antropocentrizmus ako piliere kognitívnej lingvistiky v rámci skúmania frazeológie nadväzujú na výskumné otázky etnolingvistiky alebo kultúrnej lingvistiky, ktorá sa zaoberá vyobrazením kolektívneho kultúrneho vedomia spoločnosti v jazyku a textoch. Etnolingvistický koncept jazykového obrazu sveta vychádza z ustálených, kultúrne ukotvených významov, ktoré sú vo veľkej miere dochované práve vo frazeológii. Z hľadiska antropocentrického vnímania sveta nás zaujímajú najmä somatické frazémy obsahujúce ako komponent pomenovanie časti ľudského tela. Základné vlastnosti frazém ako obraznosť a inherentná expresivita nás zároveň nabádajú k pohľadu na ich využitie v súčasnom mediálnom diskurze ako prostriedku zvyšujúcom expresivitu a čitateľskú príťažlivosť mediálneho komunikátu.

Na základe uvedeného sme sa v štúdiu zamerali na skúmanie výskytu somatických frazém vo vybraných mediálnych komunikátoch, na zisťovanie rozvrstvenia jednotlivých somatických komponentov a ich využiteľnosť v rámci expresivizácie publicistického textu. Konkrétne sme sa zamerali na žáner komentára v dvoch denníkoch – v mienkotvornom denníku SME^[1] a v alternatívnom denníku Hlavné správy^[2]. Cieľom príspevku je poukázať na mieru výskytu somatizmov participujúcich vo frazémach v rámci korpusového materiálu pozostávajúceho z vybraných mediálnych komunikátov a objasniť ich rozmiestnenie v rámci spektra na osi centrum – periféria z hľadiska frekvencovanosti a produktivnosti. Teoreticko-metodologické východiská príspevku tvoria výskumy v oblasti kognitívnej lingvistiky a etnolingvistiky, s presahom do štylistiky.

2. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

2.1. INTERDISCIPLINÁRNY CHARAKTER SKÚMANIA SOMATICKÝCH FRAZÉM V MEDIÁLNO M DISKURZE

2.1.1. Kognitívningvistická zložka

Pre jednotné uchopenie teoretickej bázy príspevku považujeme za dôležité vymedziť ponímanie kognitívnej lingvistiky a etnolingvistiky tak, ako je uplatňované v tomto príspevku. Vo všeobecnosti sa v chápaní týchto konceptov prikláňame k lublinskej etnolingvistike, ako aj k českým kultúrno-kognitívnym výskumom, ktoré sa zaoberajú skúmaním vzťahu jazyk – myseľ – kultúra v zmysle dvoch vzájomne sa prelínajúcich rovín. Ide o prepojenie kognitívneho aspektu s aspektom sociálno-kultúrnym, ktoré môžeme označiť zjednocujúcim pojmom kognitívna etnolingvis-

tika.² Kognitívna lingvistiká aplikuje poznatky o zákonitostiach ľudskej mysle na mechanizmy fungovania prirodzeného jazyka. Na základe toho možno vymedziť univerzálne utvárajúce hĺbkovú štruktúru ľudskeho kognitívneho systému; ide napríklad o koncepty „tělesnosti, schopnosti myšlení v dimenzích metafory, schopnosti kategorizovat“ (Vaňková a kol. 2005, s. 47). Uvedené skutočnosti vyplývajú z princípu antropocentrizmu, podľa ktorého telesné a zmyslové prežívanie predstavuje primárnu poznávaciu a skúsenostnú bázu (Vaňková 2012, s. 65 – 66). S týmto súvisí aj skúsenostný realizmus (experiential realism), ktorý tvorí filozofické východisko kognitívnej lingvistiky, a ktorý zdôrazňuje antropocentrický charakter jazyka (Lakoff – Johnson 2002; Vaňková 2007). Inými slovami, jazyk odráža subjektívnu skúsenosť konkrétneho používateľa jazyka.

2.1.2. Etnolingvistická zložka

Druhá zložka kognitívno-etnolingvistického bádania sa zaoberá spôsobom, akým jazyk reflektuje spoločenské a kultúrne vedomie určitého jazykového spoločenstva. V podstate ide o manifestáciu Sapirovej-Whorfovej teórie jazykového relativizmu, podľa ktorej kultúra ovplyvňuje spôsob, akým myslíme, čo je následne ukotvené v jazyku.³ Spôsob konceptualizácie skutočnosti a jeho obraz v jazyku najlepšie reprezentuje pojem jazykový obraz sveta, ktorý predstavuje „běžně rozšířenou a obecně přijímanou, v širším slova smyslu lidovou (tj. kolektivní, společensky sdílenou) konceptualizaci skutečnosti, a vlastně i o mentalitu nositelů daného jazyka a kultury“ (Bartmiński 2016, s. 22). Ide pritom o „subjektovú“ predstavu či videnie sveta z hľadiska subjektu, pričom adjektívum „subjektový“ je relevantné aj pri chápaní predmetu záujmu kognitívnej etnolingvistiky: predpona „etno“ referuje na človeka ako na subjekt vnímajúci svet, teda „jak ‚lid‘ vidí svět“ (Bartmiński 2016, s. 22). Perspektíva bežného človeka je reflektovaná v jazyku, pričom v sebe akumuluje prvky spoločenstva, v ktorom daný subjekt žije, vrátane kultúrnych zvykov, hodnôt, presvedčení, povier, tradícií a celkovo vyobrazenia kolektívnej mentality tohto spoločenstva. Jazyk sa tak stáva nástrojom interpretácie kultúry a sveta, pričom zároveň „(j)azyk může interpretovat i sám sebe“ (Bartmiński 2016, s. 20). V jazyku sú tieto kultúrne aspekty ukotvené v gramatike, slovnej zásobe, frazeológii, ako aj v textoch ľudovej slovesnosti (Bartmiński 2016).

² Označenie kognitívna etnolingvistika sa čoraz častejšie používa v súvislosti s Bartmińského prácami v oblasti etnolingvistiky, keďže sám autor zdôrazňuje jej „úzy vztah nejen k etnologii a kulturní antropologii, ale i ke kognitivní lingvistice“ (Vaňková 2016, s. 139). I. Vaňková vo svojich prácach operuje so synonymným pojmom „kognitivně-kulturní lingvistika“ (1999), pričom argumentuje, že v rámci skúmanej jazykovednej oblasti môžeme hovoriť skôr o kognitívnom prístupe k jazyku ako o kognitívnej lingvistike (Vaňková a kol. 2005, s. 22).

³ Bližšie sa Sapirovej-Whorfovej teórii či hypotéze jazykového relativizmu venujú nasledovné publikácie: Vaňková a kol. 2005; Vaňková 2007; Bartmiński 2016 a ďalšie.

2.1.3. Obraznosť frazémy a metafora

Pri skúmaní jazykového obrazu sveta sa do popredia dostáva konotačná zložka významovej štruktúry slova. Konotácie predstavujú nadstavbovú významovú zložku slova, ktorá na rozdiel od denotácie poskytuje širšie významové asociácie, reflektujú zároveň aj hodnotiace stanovisko hovoriaceho.⁴ Tu sa k slovu dostávajú práve frazémy, ktoré ako „kultúrne konzervy“ reflektujú postoje používateľov jazyka na celospoločenskej úrovni.⁵ Ide pritom o „myšlienkovú, poznávaciu, hodnotiacu, mravnú a diskurzívnu úroveň“, ktorá zároveň zahŕňa „mieru expresívnosti“.⁶ Axiologický aspekt je vo frazeológii výrazne prítomný práve vďaka subjektívite konotačnej zložky významu. Okrem uvedených vlastností sa za esenciálnu vlastnosť frazém považuje ich obraznosť, ktorá „vzniká ako dôsledok desémantizácie slov, ktoré sa stávajú komponentmi frazémy“.⁷ Obraznosť a prenášanie významu sú súčasťou skúmania frazém aj z hľadiska kognitívnej lingvistiky v rámci teórie konceptuálnej metafory, ktorá sa zakladá na princípe antropocentrizmu. Konceptuálna metafora využíva kognitívnu schopnosť človeka kategorizovať javy do kategórií či domén, čo umožňuje prenos významu alebo tzv. sémantické mapovanie z jednej domény do druhej (Lakoff – Johnson 2002). Najčastejšie ide o zobrazovanie abstraktných konceptov prostredníctvom človeku známych, fyzicky uchopiteľných objektov alebo zmyslovo vnímateľných konceptov, medzi ktoré patria aj somatizmy. V dôsledku toho sa v jazyku objavuje množstvo výrazov s preneseným významom (vrátane frazém) obsahujúcich pojmy týkajúce sa ľudského tela.

2.1.4. Využitie frazém v publicistických textoch

Koncept jazykového obrazu sveta je relevantný aj z hľadiska štylistiky (či pragmaštylistiky) publicistického textu, konkrétne komentára, ktorý ako analytický žánr poskytuje priestor na šírenie určitej názorovej platformy, na hodnotenie javov spoločnosti a na persuáziu percipienta (ktorým je masová verejnosť) o určitom uhle pohľadu. V rámci toho istého jazykového spoločenstva tak môže dochádzať k diferenciácii, až polarizácii spoločenských skupín – môžeme hovoriť o opozícii my – oni (Pajdzińska 2007, s. 28). Z tohto dôvodu sme ako cieľové médiá pre náš výskum zvolili mienkotvorný denník *SME* a alternatívne médium *Hlavné správy*, keďže v ich komunikačnom aparáte sa výrazne manifestuje subjektívizovaný uhol pohľadu

⁴ Konotácie považujeme za dôležité najmä pre ich schopnosť obsiahnutia kultúrno-spoločenského vedomia. V rámci ich teoretického spracovania vychádzame z nasledujúcich prác: Vaňková 1999; Bartmiński 2016; Tokarski 2007; Hladká – Vaňková 2017.

⁵ Uvedme aj lexikografické stanovisko R. Blatnej: „Mnohé z týchto konotácií je pak východiskem pro tvoření frazémů“ (1995, s. 85).

⁶ Heslo *frazéma ako fakt kultúry* (Mlacek – Ďurčo a kol. 1995).

⁷ Heslo *obraznosť frazémy; prenesenosť významu; metaforickosť frazémy; figuratívnosť frazémy* (Mlacek – Ďurčo a kol. 1995).

na svet. O napätí či stieraní hraníc medzi „fakticitou a postojom k nej“ hovorí aj V. Patráš, ktorý poukazuje na to, že „publicistický prístup k príprave a napísaniu mediálneho produktu sťažuje rozlišovanie faktu od názoru v mediálnom komunikáte“ (2021, s. 62).

V rámci zvyšovania miery subjektivity textu autori komentárov často siahajú po prostriedkoch expresivizácie textu; jedným z nich je aj využívanie frazém, ktoré sa vyznačujú inherentnou expresivitou.⁸ Potenciál využiteľnosti frazeológie v publicistike je daný najmä významovou stabilitou frazém a ich hodnotiacim potenciálom.⁹ V monografii *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)* sa D. Baláková zaoberá živými, lexikograficky zaznamenanými somatickými frazémami v publicistických textoch, pričom predstavuje vyčerpávajúcu typológiu frazeologických jednotiek vzhľadom na stupeň ich adaptácie a transformácie v závislosti od normy; okrem invariantnej a variantnej podoby frazém poukazuje na aktualizácie frazém, teda na realizačné podoby odrážajúce „zámernú snahu o inovovanie niektorého či viacerých komponentov, zmenu štruktúry, prestavbu až deštrukciu frazémy, prípadne kombinované modifikácie“ (2011, s. 212). Aktualizované frazémy považuje za súčasť lexikálneho inventára komentára aj V. Patráš, podľa ktorého kontúry slovnej zásoby tohto žánra vymedzujú „žurnalistické póly automatizácia – aktualizácia“ (2021, s. 65). Frekventovaným javom v súčasnej publicistike je aj utváranie frazeologických neologizmov, ktoré sú často dôsledkom už spomínaných aktualizáčných procesov (Baláková 2011). Pri skúmaní premenlivosti frazém sa v rámci dištinkcie invariant – variant – aktualizácia zohľadňujú aj faktory ako zámernosť – nezámernosť, funkčnosť – nefunkčnosť a frazeologická kompetencia – inkompetencia; na celkovú štylistiku textu výrazne vplýva najmä frazeologická kompetencia produktora textu (Baláková 2011, s. 212 – 213). V dôsledku nedostatočnej schopnosti autora rozlíšiť frazeologickú normu a zachovať pri modifikovaní frazém ich archisému môže dochádzať k deštrukcii frazémy. Okrem toho má nadmerná snaha o inovovanie často za následok nepochopenie autorského zámeru zo strany recipienta textu, keďže frazeologická kompetencia masového čitateľa fluktuje v závislosti od ďalších faktorov, akými sú napr. vzdelanie, čitateľská kompetencia a pod. Problematikou realizačných podôb frazém sa zaoberá aj J. Mlacek v publikácii *Tvary a tváre frazém v slovenčine*, v ktorej sa zameriava na petrifikované jednotky, varianty frazém (morfológické, syntaktické, lexikálne a ďalšie), ako aj na aktualizácie frazémy vrátane frazeologickej deštrukcie (2007, s. 88, 102, 143).

⁸ Vychádzame z klasifikácie typov expresivity podľa J. Zimu (1961).

⁹ Heslo *Frazeológia v publicistike* (Mlacek – Ďurčo a kol. 1995). Využiteľnosťou frazém v mediálnych textoch sa zaoberajú aj ďalší lingvisti, pre účely príspevku do pozornosti uvádzame aspoň nasledovné mená: Baláková 2011, s. 209; Ivanová-Šalingová 1968, s. 163; Jasinská 2019; Patráš 2021 a ďalšie.

V rámci skúmania frazém považujeme za podstatné spomenúť aj aspekt neverbálnej komunikácie, ktorý je obsiahnutý v niektorých typoch frazém. Ide o tzv. kinegramy, ktoré predstavujú „konvencionalizované, jazykovo kódované neverbálne konanie“ (Burger 1998, podľa Bendíková 2017, s. 57).¹⁰ Hoci požiadavky na vlastnosti ideálneho kinegramu sa môžu líšiť, vo všeobecnosti medzi ne môžeme radiť frazémy znázorňujúce mimiku alebo gesto, ktoré sa vyznačujú zámernosťou a zo semiotického hľadiska majú konkrétny komunikačný význam (Bendíková 2017). Tento typ frazém vyčleňuje už E. Smiešková (hoci neuvádza konkrétne označenie kinegram) ako frazémy, ktorých východiskom sú „mimojazykové komunikatívne fakty“, a teda sú založené na slovnom opise gesta alebo mimiky (1984, s. 81).

2.2. KATEGORIZÁCIA SOMATIZMOV Z KOGNITÍVNEHO HĽADISKA

V rámci kognitivistického prístupu k skúmaniu somatických frazém uplatňujeme už uvedený koncept ľudskej schopnosti kategorizácie, pod ktorou rozumieme triedenie javov na základe spoločných, resp. odlišných vlastností. Ide o tzv. prototypovú teóriu rozvinutú Eleanor Roschovou, v rámci ktorej sa uplatňuje opozitná schéma CENTRUM – PERIFÉRIA (Lakoff 1987, s. 274). Podstatou tejto schémy je odstupňovanie členov radiálne koncipovanej kategórie v zmysle určenia najideálnejšieho reprezentanta danej kategórie, ako aj menej reprezentatívnych členov, nachádzajúcich sa na periférii tejto kategórie. Lakoff zavádza obdobný pojem centralita, ktorú chápe ako „myšlienku, že niektoré členy kategórie môžu predstavovať ‚lepšie príklady‘ danej kategórie ako ostatné“ (1987, s. 12).¹¹

Človek hodnotí javy a objekty okolitého sveta na základe svojej vlastnej skúsenosti, teda podľa miery dôležitosti, ktorú im pripisuje. Podľa amerických kognitívnych lingvistov môžeme vymedziť tri druhy skúsenosti: 1) telesnú skúsenosť (experience of the body), 2) skúsenosť fyzického okolia (experience of physical environment) a 3) kultúrnu skúsenosť (experience of the culture) (Rohrer 2007, s. 33). V rámci vnímania ľudskeho tela sa tak do centra pozornosti dostávajú tie orgány, ktoré sú pre človeka esenciálne z hľadiska prežitia, orientácie a fungovania v priestore, z kultúrno-komunikačného hľadiska a pod. Na druhej strane sa na periférii ľudskeho konceptuálneho systému nachádzajú orgány, ktoré sú pre človeka menej dôležité. Napríklad Lakoff na základe telesnej skúsenosti považuje telo a vnútorné orgány za centrálné časti tela, zatiaľ čo prsty a vlasy radí z hľadiska telesného prežívania k periférnym somatizmom (1987, s. 274).

¹⁰ Názor, že ide o „syntagmy, ktoré okrem svojho frazeologického významu označujú aj konkrétny neverbálny komunikát, na báze ktorého sú utvorené“, zastáva aj Šichová (2013, podľa Bendíková 2017, s. 57).

¹¹ Preložené autorkou príspevku z pôvodného textu: „The idea that some members of a category may be ‚better examples‘ of that category than others.“ (Lakoff 1987, s. 12).

Kategorizácia častí ľudského tela je reflektovaná aj v distribúcii somatizmov vo frazeológii. V nasledujúcej časti príspevku predstavíme výsledky výskumov realizovaných E. Smieškovou a D. Balákovou. Príspevok E. Smieškovej *Názvy častí tela v lexikálnom zložení slovenských frazeologizmov* (1984) sa viaže na analýzu somatických komponentov v lexikograficky, resp. širšie vo frazeologických dielach registrovaných frazémach; nejde teda o vyčerpávajúci súhrn všetkých frazém obsahujúcich príslušné somatizmy. V prvom prípade autorka podáva kvantitatívny súhrn somatizmov participujúcich vo frazémach v *Slovníku slovenského jazyka* (SSJ), pričom výsledky svojho výskumu relativizuje, poukazuje na viaceré potenciálne nevýhody SSJ ako zdrojového materiálu. Ide najmä o „relatívnu stručnosť prvých dvoch dielov a istú nedôslednosť a nevyváženosť v uvádzaní frazeologizmov“, skresľovanie výsledného počtu somatických frazém z dôvodu prítomnosti expresívnych synonym a s tým súvisiace označovanie častí tela živočíchov (Smiešková 1984, s. 82).¹²

Slovník slovenského jazyka (6 zv., 1959 – 1968; ďalej SSJ; podľa Smiešková 1984, s. 82)

- ≥ 20 : oko (123), hlava (75), jazyk (69), ruka (55), noha (53), srdce (46), prst (33), nos (25), krv (22), ucho (21);
- 20 – 10: hrdlo, chrbát, nerv, krk, ústa, zub, zadok, dlaň, kosť, päta, koža, žila, tvár, mozog, brucho, črevo, vlas/vlasy;
- < 10 : fúz/fúzy (5), brada (5)

Následne E. Smiešková (1984, s. 83) podáva výsledky obdobne spracovaných somatizmov participujúcich vo frazémach registrovaných vo frazeologickom slovníku.

Malý frazeologický slovník (ďalej MFS)

- ≥ 20 : oko (58), hlava (44), ruka (32), noha (28), nos (26), jazyk (23), prst (22);
- 20 – 10: ústa (17), srdce (17), zub (15);
- < 10 : žila, koža, ucho, dlaň, päta

Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém) (Baláková 2011, s. 296 – 315; ďalej DSSF)¹³

¹² Zároveň dodajme, že metodika autorky pri kvantifikácii somatizmov participujúcich vo frazémach nie je v príspevku detailne objasnená, v dôsledku čoho vyvstávajú nejasnosti pri spracovaní frazém s polysémantom ako somatickým komponentom, keďže v istých prípadoch sa údaje môžu vzťahovať na okruh frazém spracovaných v SSJ na úrovni polysémantu, v iných prípadoch ide o údaje, ktoré sa vzťahujú na istú lexiu (napríklad v prípade somatizmu *brada*).

¹³ Táto monografia reflektuje používanie somatických frazém vo vybraných mediálnych textoch. Dané údaje sú súčasťou prílohy diela.

- ≥ 20 : oko (86), hlava (82), ruka (73), srdce (53), noha (33), nos (27);
- 20 – 10: jazyk (20), tvár (20), krv (19), prst (17), zub (16), ústa (15), krk, chrbát (13), koža, nerv, ucho (12);
- < 10 : koleno, plece, vlas (9), kosť, päta (8), telo, žalúdok (7), slza (6), čelo, brucho, dlaň, hrdlo, hrst', slina (4), huba, päst', zadok, žil(k)a, žlč (3), bok, chlp, lono, lopatka, plece, pera, pot (2), bedrá, brada, brva, členok, fúz, hruď, kečka, kostra, lakeť, mandle, malíček, necht, obočie, pačesy, pás, pľúca, prsia, pupok, rebro, viečko (1)

V uvedených údajoch sa zreteľne črtá niekoľko tendencií. K najpočetnejšie zastúpeným somatizmom sa radia zmyslové orgány s prevenciou *oka* vo všetkých uvádzaných zdrojoch. **Oko** pre človeka predstavuje najdôležitejší zmyslový orgán najmä z dôvodu videnia – fenoménom zraku a videnia sa v slovenskom jazykovednom výskume zaoberala napr. A. Karčová (2014). Ďalšie zmyslové orgány nadobúdajú v dvoch prípadoch poradie: čuchový orgán **nos** a chuťový orgán **jazyk**, iba v SSJ je toto poradie obrátené. **Ucho** ako sluchový orgán sa ocitá medzi menej zastúpenými somatizmami. V rámci skúmania distribúcie (nielen) zmyslových somatizmov na osi centrum – periféria je však potrebné zohľadniť problematiku jazykového obrazu sveta, v ktorom sa nezohľadňuje iba samotná funkcia orgánov. V prípade zmyslových orgánov ich pozícia blízko centra teda nie je daná iba dôležitosťou zmyslov.¹⁴

Na druhom mieste sa vo všetkých troch zdrojoch zhodne umiestňuje **hlava** ako orgán, ktorý je považovaný za centrálny z hľadiska kognitívnych schopností človeka. Problematikou percepcie hlavy a srdca sa v nadväznosti na predstavovú schému CENTRUM – PERIFÉRIA zaoberá F. Santibáñez (2002, s. 195), ktorý poukazuje na fakt, že hoci z priestorového hľadiska hlava nepredstavuje centrum tela v striktnom ponímaní, v bežnej interakcii sa ľudská pozornosť najčastejšie zo všetkých vonkajších orgánov obracia práve k tomuto somatizmu. Oproti tomu **srdce** predstavuje priestorové aj funkčné stredisko tela, pričom však zrejme kvôli svojej pozícii vnútorného orgánu zastupuje z hľadiska početnosti nižšie pozície: v DSSF somatizmus *srdce* zaujíma 4. miesto, v SSJ 6. miesto a v MFS 9. miesto.

Ruka ako orgán – nástroj figuruje v dvoch prípadoch na 3. mieste, v SSJ sa nachádza na 4. mieste, čo vypovedá o vysokej miere centrality tohto orgánu. Vysoké zastúpenie má aj somatizmus **noha**; končatiny reprezentujú dôležitú súčasť tela človeka z hľadiska pohybu či manipulácie s predmetmi. Manipulácia je spoje-

¹⁴ V rámci skúmania jazykového obrazu somatizmov berieme do úvahy štyri dominantné profily, ktoré vymedzuje aj česká kognitívno-lingvistická obec: 1. vzhľad/manifestácia, 2. umiestnenie/lokalizácia, 3. funkcia, 4. gesto (Vaňková – Čurdová 2014). Podobnú kategorizáciu uplatňuje na základe prác A. Wierzbickej aj A. Krawczyk, ktorá vydeľuje tri druhy sém: 1. informácie o lokalizácii danej časti tela vzhľadom na umiestnenie na tele, ktorým zodpovedajú priestorové sémy; 2. informácie o fyzických vlastnostiach daných častí tela, ktorým zodpovedajú fyzické sémy; 3. informácie o funkčných vlastnostiach častí tela, ktorým zodpovedajú funkčné sémy (podľa Smiešková 1984, s. 84).

ná aj s frekvenciou somatizmu **prst**, ktorý zároveň môže slúžiť aj ako hmatový orgán. Z frekventovanejších somatizmov spomeňme aj **ústa** ako orgán slúžiaci na komunikáciu a príjem potravy a **tvár**, ktorá je esenciálna z hľadiska rozpoznávania človeka.

3. METODOLÓGIA

3.1. VÝSKUMNÁ VZORKA

Výskumnú vzorku tvoria všetky texty zo sekcie komentárov v denníku *SME* a v denníku *Hlavné správy*, ktoré boli zozbierané za časové obdobie dvoch mesiacov (komentáre publikované od 1. 6. 2024 do 31. 7. 2024).¹⁵ V prípade obrazového materiálu (karikatúry a pod.) boli textové bubliny prepísané manuálne. Zo získaných komentárov sme vytvorili dva samostatné korpusy, ktoré sme následne podrobili korpusovej analýze v programe AntConc.¹⁶ Korpus *Hlavné správy* obsahuje dokopy 149 komentárov, ktoré po prevedení na čistý text predstavujú 153 497 tokenov. Korpus denníka *SME* obsahuje dokopy 367 komentárov, ktoré po prevedení na čistý text predstavujú 189 734 tokenov.¹⁷

3.2. VÝSKUMNÉ POSTUPY A POUŽITÉ METÓDY

V rámci analýzy korpusov sme použili funkciu WORDLIST na vyhľadávanie všetkých tvarov deklinačnej paradigmy skúmaných somatizmov, ktorých celkový počet bol (vrátane synonym) 107.¹⁸ Súhrnný výskyt každého somatizmu v korpuse sme označili premennou *a*. Následne sme manuálne analyzovali jednotlivé konkordancie a na základe kontextu sme odlišili frazémy od bežných výrazov a nefrazeologických spojení. Celkový výskyt frazém obsahujúcich určitý somatizmus sme označili premennou *b*. Existenciu frazeologických jednotiek sme overovali v slovenských výkladových slovníkoch (*Slovník súčasného slovenského jazyka*, *Slovník slovenského jazyka*, *Krátky slovník slovenského jazyka*), v *Malom frazeologickom slovníku*, v publikácii *Človek a príroda vo frazeológii* od K. Habovštiakovej a E. Krošlákovej

¹⁵ Vzhľadom na súčasnú tendenciu k hybridizácii žánrov v elektronicky podmienenom mediálnom diskurze sme v rámci nášho výskumu upustili od snahy presne vymedziť žáner komentára a výber textov sme podriadili výlučne redakčnému roztriedeniu komunikátov do sekcie komentárov.

¹⁶ AntConc je softvér umožňujúci počítačové spracovanie konkordancií. Dôvodom využitia tohto programu na spracovanie textových dát bol zámer vytvoriť korpusy z dvoch vybraných denníkov s presne ohraničeným obdobím zberu dát a žánrovým zatriedením. Viac informácií o programe AntConc je dostupných na internete.^[3]

¹⁷ V príspevku označujeme korpus denníka *Hlavné správy* skratkou HS; pre korpus denníka *SME* je zachované označenie SME.

¹⁸ Súhrnný zoznam vyhľadávaných somatizmov je uvedený v Tabuľke 3. Súčasťou vyhľadávaných somatizmov sú nasledovné synonymá: pre somatizmus *hlava*: *gebuľa*; pre somatizmus *vlasý*: *kečka*, *pačesy*; pre somatizmus *ústa*: *huba*, *papuľa*; pre somatizmus *ústa* alebo *pera*: *gamba*; pre somatizmus *obočie* alebo *mihalnice*: *brvy*; pre somatizmus *končatiny*: *hnáty*, *úd* (lexéma *úd* zároveň označuje mužský pohlavný orgán, ktorý však vo frazémach nie je zastúpený); pre somatizmus *pás*: *driek*.

(1996) a v Zátureckého zbierke *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky* (2018).¹⁹ Pri identifikácii frazém sme zohľadňovali realizačné podoby frazém registrovaných v slovníkoch vrátane ich variantov a aktualizácií; spojenia obsahujúce somatizmus, ktoré neboli zaznamenané v skúmaných slovníkoch, sme posudzovali individuálne podľa súčasných kritérií frazeologickosti.²⁰

Získané frazémy sme posudzovali na základe dvoch kritérií – frekventovanosti a produktivnosti. Kritérium frekventovanosti sa viaže na celkové zastúpenie frazém s daným somatickým komponentom vzhľadom na celý korpus. Frekventovanosť výskytu somatickej frazémy s daným somatickým komponentom sme vyjadrili závislostným vzťahom podielu počtu frazém obsahujúcich daný somatizmus a celkového počtu tokenov v korpuse. Vzorec pre výpočet frekventovanosti je teda $f = b/c$, kde premenná c označuje celkový počet tokenov v danom korpuse.

Na ilustráciu uvádzame výpočet frekventovanosti somatickej frazémy obsahujúcej somatizmus *chrbát*, ktorý participoval v dvoch frazémach v korpuse HS a v štyroch frazémach v korpuse SME. Na získanie frekventovanosti somatickej frazémy (SF) v korpuse HS sme vydělili hodnotu 2 celkovým počtom tokenov v korpuse HS (153 497) a pre korpus SME sme vydělili hodnotu 4 celkovým počtom tokenov v korpuse SME (189 734). Výsledky sme vzhľadom na malú číselnú hodnotu upravili do podoby e^{-5} .

Tabuľka 1. Výpočet frekventovanosti somatizmu *chrbát*

Somatizmus	Počet frazém obsahujúcich somatizmus (b)	Veľkosť korpusu (c)	Frekventovanosť somatizmu participujúceho vo frazémach $f = b/c$
chrbát (HS)	2	153 497	$1,303e^{-5}$
chrbát (SME)	4	189 734	$2,108e^{-5}$

¹⁹ Do úvahy sme brali aj také folklórne útvary, ktoré môžeme považovať za súčasť frazeológie, ako napríklad parémie, úslovia či pranostiky (Mlacek – Ďurčo a kol. 1995).

²⁰ Vychádzali sme z publikácií *Frazeologická terminológia* (Mlacek – Ďurčo a kol. 1995), *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (Mlacek – Baláková – Kováčová 2009), *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)* (Baláková 2011) a *Tvary a tváre frazém v slovenčine* (Mlacek 2007). Väčšina identifikovaných frazém v excerpovanom materiáli bola uvedená v skúmaných slovníkoch vo svojej invariantnej alebo variantnej podobe, čo považujeme za jeden z aspektov využívania frazeológie v publicistických textoch; t. j. preferencia lexikograficky registrovaných frazém, ktoré predstavujú bežnú súčasť frazeologickej kompetencie nielen autorov komentárov, ale aj cieľového publika. V skúmanom materiáli sa vyskytlo aj niekoľko aktualizovaných frazém, ktoré v rôznej miere odkazovali na pôvodnú frazému. Tiež sme zaznamenali viaceré spojenia obsahujúcich somatizmus, pri ktorých nešlo o frazeologickú alúziu ani frazeologický zvyšok (Mlacek 2007, s. 143) a taktiež nebolo možné identifikovať archisému. Takéto spojenia sme nezačlenili do súboru frazém, keďže nebolo zrejmé, či ide o okazionálny obrazný výraz alebo o frazeologický neologizmus; posúdenie takýchto výrazov by vyžadovalo hlbšie preskúmanie v rámci samostatnej štúdie zameranej na problematiku frazeologickej neologiky.

Na základe získaných výsledkov môžeme konštatovať, že frekventovanosť somatických frazém obsahujúcich somatický komponent *chrbát* je vyššia v korpuse SME. Uvedený postup sme zopakovali zvlášť pre korpus HS a pre korpus SME pre všetkých 107 somatizmov. Zohľadnením celkovej veľkosti korpusov sme získali relatívnu frekvenciu, čo nám umožnilo výsledky v oboch korpusoch vzájomne porovnávať.²¹ Na základe získaných výsledkov sme somatizmy participujúce vo frazémach rozmiestnili na osi centrum – periféria podľa zostupne zoradených hodnôt frekventovanosti, pričom sme vymedzili päť kategórií: I. centrálné somatizmy ($f \geq 5e^{-5}$); II. somatizmy so strednou až vyššou mierou centrality ($f = 3e^{-5} - 5e^{-5}$); III. somatizmy s nízkou mierou centrality ($f = 1,5e^{-5} - 3e^{-5}$); IV. periférne somatizmy ($f = 0,5e^{-5} - 1,5e^{-5}$); V. somatizmy s nulovou mierou participácie vo frazémach ($f = 0$).

V rámci kritéria frekventovanosti sme vyjadrili aj celkovú frekventovanosť somatických frazém v dvoch skúmaných korpusoch pomocou vzťahu podielu celkového počtu somatických frazém v korpuse a celkovej veľkosti korpusu.²² Získané údaje sme následne porovnali v rámci oboch korpusov.

Druhým kritériom, podľa ktorého sme spracúvali získané dáta, je kritérium produktivnosti, respektíve exponovanosti somatizmu ako súčasti frazémy v sledovanom korpuse.²³ Produktivnosť somatizmu sme vyjadrili ako percentuálny podiel počtu frazém obsahujúcich určitý somatizmus²⁴ a celkového počtu všetkých výskytov daného somatizmu v celom korpuse: $p = b/a * 100$. Na ilustráciu uvádzame výpočet produktivnosti somatizmu *chrbát*, ktorej hodnotu sme v korpuse HS vypočítali ako $p = 2/6 * 100$ a v korpuse SME $p = 4/10 * 100$.

²¹ Vzorec pre výpočet frekventovanosti sme vytvorili na základe anglického článku týkajúceho sa porovnávania korpusov, v ktorom autor ponúka prehľad štatistických metód a postupov uplatňovaných v lingvistických a spoločenskovedných výskumoch zameraných na spracovanie dát; ide napríklad o MI (Mutual Information) štatistiku, Log-likelihood, multidimenzionálna analýzu a ďalšie. Pre účely príspevku sme využili spôsob zápisu údajov v základnej kontingenčnej tabuľke a zjednodušený vzorec na výpočet relatívnej frekvencie slov v korpuse (Kilgarriff, 2001).

²² Pre výpočet celkovej frekventovanosti všetkých somatických frazém v korpuse sme použili nasledovný vzorec: $(b_1 + b_2 + b_3 + \dots + b_{107} - y)/c$, kde $b_1 + b_2 + b_3 + \dots + b_{107}$ predstavujú čiastkové hodnoty frekventovanosti pre jednotlivé somatické frazémy; premenná y označuje počet duplicitných frazém, ktoré boli dôsledkom participácie dvoch odlišných somatizmov v rámci jednej frazémy. Po odpočítaní duplicitných frazém v korpuse HS (4) sme získali celkový počet frazém v tomto korpuse: $158 - 4 = 154$. Rovnako sme postupovali aj v korpuse SME, kde sme odpočítali 9 duplicitných frazém: $172 - 9 = 163$.

²³ Chápanie produktivnosti uplatnené v príspevku sa týka iba sledovaného korpusu a využitia frazém obsahujúcich somatický komponent ako dispozičných jednotiek, pričom nejde o absolútne vyjadrenie produktivnosti toho ktorého somatizmu v zmysle jeho schopnosti participovať vo frazémach mimo sledovanej materiálnej bázy.

²⁴ Pri výpočte produktivnosti operujeme s rovnakou premennou b ako pri výpočte frekventovanosti, keďže až na jednu výnimku (v prípade somatizmu *ruka*) platí vzťah ekvivalencie: počet frazém obsahujúcich daný somatizmus = počet výskytov daného somatizmu participujúceho vo frazémach. Výnimka je klarifikovaná v časti príspevku venovanom výsledkom produktivnosti somatizmov v skúmanom korpuse.

Tabuľka 2. Výpočet produktívnosti somatizmu *chrbát*

Somatizmus	Celkový výskyt somatizmu v korpuse (a)	Počet frazém obsahujúcich daný somatizmus (b)	Produktívnosť somatizmu ako súčasti frazém $p = b/a * 100$ (%)
chrbát (HS)	6	2	33,33 %
chrbát (SME)	10	4	40 %

Produktívnosť somatizmu *chrbát* v korpuse HS (33,33 %) je teda nižšia ako v korpuse SME (40 %). Rovnaký postup sme zopakovali zvlášť pre korpus HS a pre korpus SME pre všetkých 107 somatizmov. Na základe získaných výsledkov sme somatizmy podľa produktívnosti rozmiestnili na osi centrum – periféria, pričom sme znovu vymedzili päť kategórií: 1. centrálné somatizmy ($p \geq 75$ %); 2. somatizmy so strednou až vyššou mierou centrality ($p = 50$ % – 75 %); 3. somatizmy s nízkou mierou centrality ($p = 25$ % – 50 %); 4. periférne somatizmy ($p = 1$ % – 25 %); 5. somatizmy s nulovou produktívnosťou ($p = 0$ %).

4. VÝSLEDKY KORPUSOVEJ ANALÝZY

V nasledujúcej časti príspevku uvádzame výsledky výskumu a ich kvalitatívne zhodnotenie. Z celkového počtu somatizmov (107) sa vo frazémach vyskytovalo celkom 45 somatizmov, pričom niektoré sa nachádzali iba v jednom denníku, a v druhom nie. Somatizmy, ktoré sa vyskytovali iba vo frazémach v korpuse HS, sú: *líce, fúz, lono, mäso, kĺb*. Somatizmy, ktoré sa vyskytovali iba vo frazémach v korpuse SME, sú: *pery, chlp, bryv, rameno, hrst', pačesy, žľč*. Celkovo 62 somatizmov nevystupovalo v komponentovom zložení frazém ani v jednom korpuse.²⁵ V nasledujúcej tabuľke uvádzame súhrnné dáta zobrazujúce frekventovanosť a produktívnosť analyzovaných somatizmov v oboch skúmaných korpusoch.

Tabuľka 3. Početnosť somatizmov a somatických frazém, frekventovanosť a produktívnosť frazém obsahujúcich daný somatický komponent

Por. číslo	Somatizmus	Počet výskytov somatizmu / Počet frazém obsahujúcich daný somatický komponent	Frekventovanosť f	Produktívnosť p
1.	hlava (HS)	100/26	$f = 16,938e^{-5}$	$p = 26$ %
	hlava (SME)	56/10	$f = 5,271e^{-5}$	$p = 16,07$ %
2.	kečka (HS)	0/0	0	
	kečka (SME)	0/0	0	

²⁵ Somatizmy s nulovým výskytom vo frazémach v oboch korpusoch: *kečka, gebuľa, gamba, papuľa, brada, čelúšť, sánka, zrenica, viečko, mihalnica, hrdlo, šija, väzy, križe, lopatka, pazucha, lakeť, predlaktie, zápästie, dlaň, malíček, ukazovák, prostredník, prstenník, končatiny, hnáty, stehno, lýtko, členok, podošva, brucho, pupok, prsia, pás, driek, hrud', zadok, ríť, telo, ňadrá, úd, bedro, bedrový kĺb, bránica, pečeň, mandle, črevo, pľúca, mechúr, pažerák, hrtan, hltan, ľadviny, chrbtica, lebka, kostra, rebro, bunka, šľacha, pot, sadlo, žila*.

3.	gebuľa (HS)	0/0	0	
	gebuľa (SME)	0/0	0	
4.	čelo (HS)	33/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 3,03 \%$
	čelo (SME)	25/3	$f = 1,581e^{-5}$	$p = 12 \%$
5.	tvár (HS)	23/6	$f = 3,909e^{-5}$	$p = 26,09 \%$
	tvár (SME)	26/7	$f = 3,689e^{-5}$	$p = 26,92 \%$
6.	líce (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	líce (SME)	0/0	0	
7.	ústa (HS)	15/6	$f = 3,909e^{-5}$	$p = 40 \%$
	ústa (SME)	22/4	$f = 2,108e^{-5}$	$p = 18,18 \%$
8.	huba (HS)	3/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	huba (SME)	8/6	$f = 3,162e^{-5}$	$p = 75 \%$
9.	gamba (HS)	0/0	0	
	gamba (SME)	0/0	0	
10.	papuľa (HS)	0/0	0	
	papuľa (SME)	1/0	0	0
11.	pery (HS)	0/0	0	
	pery (SME)	2/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 50 \%$
12.	zuby (HS)	5/4	$f = 2,606e^{-5}$	$p = 80 \%$
	zuby (SME)	4/2	$f = 1,054e^{-5}$	$p = 50 \%$
13.	jazyk (HS)	44/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 4,55 \%$
	jazyk (SME)	34/3	$f = 1,581 e^{-5}$	$p = 8,82 \%$
14.	oko (HS)	39/15	$f = 9,772e^{-5}$	$p = 38,46 \%$
	oko (SME)	43/18	$f = 9,487e^{-5}$	$p = 41,86 \%$
15.	zrenica (HS)	0/0	0	
	zrenica (SME)	0/0	0	
16.	viečko (HS)	0/0	0	
	viečko (SME)	0/0	0	
17.	mihalnica (HS)	0/0	0	
	mihalnica (SME)	0/0	0	
18.	obočie (HS)	2/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 100 \%$
	obočie (SME)	2/2	$f = 1,054e^{-5}$	$p = 100 \%$
19.	brvy (HS)	0/0	0	
	brvy (SME)	1/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 100 \%$

20.	nos (HS)	2/1	$f = 0,652e^{-5}$	p = 50 %
	nos (SME)	5/3	$f = 1,581 e^{-5}$	p = 60 %
21.	ucho (HS)	7/4	$f = 2,606e^{-5}$	p = 57,14 %
	ucho (SME)	9/4	$f = 2,108e^{-5}$	p = 44,44 %
22.	sánka (HS)	0/0	0	
	sánka (SME)	0/0	0	
23.	čelust' (HS)	0/0	0	
	čelust' (SME)	0/0	0	
24.	krk (HS)	2/1	$f = 0,652e^{-5}$	p = 50 %
	krk (SME)	4/4	$f = 2,108 e^{-5}$	p = 100 %
25.	hrdlo (HS)	1/0	0	0
	hrdlo (SME)	1/0	0	0
26.	vlas(y) (HS)	6/2	$f = 1,303e^{-5}$	p = 33,33 %
	vlas(y) (SME)	6/1	$f = 0,527e^{-5}$	p = 16,67 %
27.	pačesy (HS)	0/0	0	
	pačesy (SME)	1/1	$f = 0,527e^{-5}$	p = 100 %
28.	chlp (HS)	0/0	0	
	chlp (SME)	1/1	$f = 0,527e^{-5}$	p = 100 %
29.	brada (HS)	12/0	0	0
	brada (SME)	0/0	0	
30.	fúz(y) (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	100 %
	fúz(y) (SME)	0/0	0	
31.	chrbát (HS)	6/2	$f = 1,303e^{-5}$	p = 33,33 %
	chrbát (SME)	10/4	$f = 2,108e^{-5}$	p = 40 %
32.	šija (HS)	0/0	0	
	šija (SME)	0/0	0	
33.	väzy (HS)	0/0	0	
	väzy (SME)	0/0	0	
34.	lopatka (HS)	0/0	0	
	lopatka (SME)	0/0	0	
35.	križe (HS)	1/0	0	0
	križe (SME)	1/0	0	0
36.	ruka (HS)	62/42	$f = 27,362e^{-5}$	p = 70,97 %
	ruka (SME)	78/34	$f = 17,919e^{-5}$	p = 47,44 %
37.	rameno (HS)	1/0	0	0
	rameno (SME)	4/1	$f = 0,527e^{-5}$	p = 25 %

38.	plece (HS)	3/3	$f = 1,954e^{-5}$	$p = 100 \%$
	plece (SME)	7/6	$f = 3,162e^{-5}$	$p = 85,71 \%$
39.	pazucha (HS)	0/0	0	
	pazucha (SME)	2/0	0	0
40.	laket' (HS)	0/0	0	
	laket' (SME)	0/0	0	
41.	predlaktie (HS)	0/0	0	
	predlaktie (SME)	2/0	0	0
42.	zápästie (HS)	0/0	0	
	zápästie (SME)	0/0	0	
43.	dlaň (HS)	1/0	0	0
	dlaň (SME)	1/0	0	0
44.	hrst' (HS)	0/0	0	
	hrst' (SME)	1/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 100 \%$
45.	päst' (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	päst' (SME)	2/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 50 \%$
46.	prst (HS)	4/3	$f = 1,954e^{-5}$	$p = 75 \%$
	prst (SME)	16/9	$f = 4,743e^{-5}$	$p = 56,25 \%$
47.	malíček (HS)	0/0	0	
	malíček (SME)	0/0	0	
48.	ukazovák (HS)	0/0	0	
	ukazovák (SME)	0/0	0	
49.	prostredník (HS)	2/0	0	0
	prostredník (SME)	1/0	0	0
50.	prstenník (HS)	0/0	0	
	prstenník (SME)	0/0	0	
51.	palec (HS)	3/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	palec (SME)	2/2	$f = 1,054e^{-5}$	$p = 100 \%$

52.	necht (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	necht (SME)	3/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
53.	končatiny (HS)	0/0	0	
	končatiny (SME)	2/0	0	0
54.	hnáty (HS)	0/0	0	
	hnáty (SME)	0/0	0	
55.	noha (HS)	12/5	$f = 3,257e^{-5}$	$p = 41,67 \%$
	noha (SME)	19/6	$f = 3,162e^{-5}$	$p = 31,58 \%$
56.	stehno (HS)	0/0	0	
	stehno (SME)	0/0	0	
57.	koleno (HS)	4/3	$f = 1,954e^{-5}$	$p = 75 \%$
	koleno (SME)	3/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
58.	lýtko (HS)	0/0	0	
	lýtko (SME)	0/0	0	
59.	členok (HS)	0/0	0	
	členok (SME)	0/0	0	
60.	podošva (HS)	0/0	0	
	podošva (SME)	0/0	0	
61.	päta (HS)	2/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 100 \%$
	päta (SME)	4/4	$f = 2,108e^{-5}$	$p = 100 \%$
62.	brucho (HS)	0/0	0	
	brucho (SME)	3/0	0	0
63.	pupok (HS)	0/0	0	
	pupok (SME)	0/0	0	
64.	prsia (HS)	4/0	0	0
	prsia (SME)	1/0	0	0
65.	bok (HS)	3/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 66,67 \%$
	bok (SME)	4/4	$f = 2,108e^{-5}$	$p = 100 \%$
66.	päs (HS)	1/0	0	0
	päs (SME)	1/0	0	0
67.	driek (HS)	0/0	0	
	driek (SME)	0/0	0	

68.	hrud' (HS)	1/0	0	0
	hrud' (SME)	2/0	0	0
69.	zadok (HS)	8/0	0	0
	zadok (SME)	5/0	0	0
70.	rit' (HS)	0/0	0	
	rit' (SME)	0/0	0	
71.	telo (HS)	18/0	0	0
	telo (SME)	30/0	0	0
72.	lono (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	lono (SME)	0/0	0	
73.	ňadrá (HS)	0/0	0	
	ňadrá (SME)	0/0	0	
74.	úd (HS)	1/0	0	0
	úd (SME)	0/0	0	
75.	bedro (HS)	0/0	0	
	bedro (SME)	0/0	0	
76.	bedrový kĺb (HS)	1/0	0	0
	bedrový kĺb (SME)	0/0	0	
77.	srdce (HS)	23/6	$f = 3,909e^{-5}$	$p = 26,09 \%$
	srdce (SME)	15/6	$f = 3,162e^{-5}$	$p = 40 \%$
78.	bránica (HS)	0/0	0	
	bránica (SME)	0/0	0	
79.	žalúdok (HS)	4/3	$f = 1,954e^{-5}$	$p = 75 \%$
	žalúdok (SME)	2/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 50 \%$
80.	pečeň (HS)	0/0	0	
	pečeň (SME)	0/0	0	
81.	mandle (HS)	0/0	0	
	mandle (SME)	0/0	0	
82.	črevo (HS)	0/0	0	
	črevo (SME)	0/0	0	
83.	pľúca (HS)	0/0	0	
	pľúca (SME)	2/0	0	0
84.	mechúr (HS)	0/0	0	
	mechúr (SME)	0/0	0	

85.	pažerák (HS)	0/0	0	
	pažerák (SME)	0/0	0	
86.	hrtan (HS)	0/0	0	
	hrtan (SME)	0/0	0	
87.	hltan (HS)	0/0	0	
	hltan (SME)	0/0	0	
88.	ľadviny (HS)	0/0	0	
	ľadviny (SME)	0/0	0	
89.	mozog (HS)	7/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 28,57 \%$
	mozog (SME)	10/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 10 \%$
90.	chrbtica (HS)	0/0	0	
	chrbtica (SME)	0/0	0	
91.	lebka (HS)	0/0	0	
	lebka (SME)	0/0	0	
92.	kostra (HS)	0/0	0	
	kostra (SME)	0/0	0	
93.	rebro (HS)	0/0	0	
	rebro (SME)	2/0	0	0
94.	kĺb (HS)	3/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	kĺb (SME)	2/0	0	0
95.	kosť (HS)	2/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 50 \%$
	kosť (SME)	4/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 25 \%$
96.	mäso (HS)	3/0	0	0
	mäso (SME)	5/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 20 \%$
97.	krv (HS)	3/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	krv (SME)	18/6	$f = 3,162e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
98.	bunka (HS)	2/0	0	0
	bunka (SME)	1/0	0	0
99.	šľacha (HS)	0/0	0	
	šľacha (SME)	0/0	0	
100.	pot (HS)	0/0	0	
	pot (SME)	1/0	0	0
101.	slza (HS)	3/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	slza (SME)	6/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 16,67 \%$

102.	sadlo (HS)	0/0	0	
	sadlo (SME)	0/0	0	
103.	slina (HS)	0/0	0	
	slina (SME)	1/1	$f = 0,527e^{-5}$	$p = 100 \%$
104.	žlč (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	žlč (SME)	0/0	0	
105.	nervy (HS)	1/1	$f = 0,652e^{-5}$	$p = 100 \%$
	nervy (SME)	5/2	$f = 1,054e^{-5}$	$p = 40 \%$
106.	žil(k)a (HS)	0/0	0	
	žil(k)a (SME)	0/0	0	
107.	koža (HS)	6/2	$f = 1,303e^{-5}$	$p = 33,33 \%$
	koža (SME)	10/7	$f = 3,689e^{-5}$	$p = 70 \%$

4.1. FREKVENTOVANOSŤ SOMATIZMOV PARTICIPUJÚCICH V SOMATICKÝCH FRAZÉMACH

Z hľadiska celkovej frekventovanosti somatických frazém vzhľadom na korpus sme získali nasledovné výsledky: **korpus HS = 0,1003 %**; **korpus SME = 0,0859 %**.²⁶ Ukázalo sa, že celková frekventovanosť somatických frazém je vyššia v korpuse HS ako v korpuse SME a to aj napriek tomu, že počet všetkých somatických frazém v korpuse HS (154) bol nižší ako v korpuse SME (163). Dôvodom je relatívna frekventovanosť počítaná vzhľadom na celkovú veľkosť korpusov.

Na základe frekventovanosti jednotlivých somatických frazém sme vytvorili zostupný rad participujúcich somatizmov pre korpus HS a pre korpus SME.²⁷

- **HS:** 1. ruka; 2. hlava; 3. oko; 4. srdce, tvár, ústa; 5. noha; 6. zub, ucho; 7. žalúdok, plece, prst, koleno; 8. jazyk, obočie, vlas(y), chrbát, päta, bok, mozog, koža; 9. čelo, líce, huba, nos, krk, fúzy, päsť, palec, necht, lono, kĺb, kosť, krv, slza, žlč, nerv
- **SME:** 1. ruka; 2. oko; 3. hlava; 4. prst; 5. koža, tvár; 6. srdce, noha, huba, plece, krv; 7. ústa, ucho, krk, chrbát, päta, bok; 8. čelo, jazyk, nos; 9. zub, obočie, palec, nervy; 10. pery, brvy, vlas(y), pačesy, chlpy, rameno, hrst', päsť, necht, koleno, žalúdok, mozog, kosť, mäso, slza, slina

²⁶ Uvedené údaje predstavujú zaokrúhlené hodnoty. Celkový počet somatických frazém sme vydělili počtom tokenov v danom korpuse a na získanie percentuálneho podielu sme výsledok vynásobili číslom 100. HS: $154/153497 \cdot 100 = 0,1003 \%$; SME: $163/189734 \cdot 100 = 0,0859 \%$.

²⁷ Uvedené údaje sú tvorené počtom frazém obsahujúcich jednotlivé somatizmy. V časti príspevku 3.2. *Výskumné postupy a použité metódy* sme upozornili na problém duplicitných frazém, ktoré vznikli ako dôsledok prítomnosti frazém obsahujúcich dva rôzne somatické komponenty (t. j. boli započítané dvakrát, napríklad pri somatizme *hlava* a pri somatizme *päta*). Po odpočítaní duplicitných frazém každá započítaná frazéma obsahuje jeden somatizmus. Výnimku predstavuje frazéma obsahujúca dva rovnaké somatické komponenty (prípád *ruka v ruke*), ktorá bola od počiatku počítaná ako jedna frazéma, a preto sa na ňu problém duplicitnosti pri výpočte frekventovanosti nevzťahuje.

Distribúcia somatizmov ako súčasti frazém z hľadiska ich frekventovanosti koreluje s princípmi kognitívnej lingvistiky uvedenými v teoretickej časti príspevku; dominantné zastúpenie pre človeka esenciálnych častí tela zodpovedá princípu antropocentrizmu v jazyku a kategorizácii častí tela v rámci opozitnej schémy CENTRUM – PERIFÉRIA. V súlade s tým pozorujeme situovanie somatizmov zastupujúcich časti tela, ktoré sú pre človeka menej významné, na nižších priečkach z hľadiska frekventovanosti. Somatizmy sme na základe frekventovanosti roztriedili do piatich kategórií ohraničujúcich distribúciu somatizmov participujúcich vo frazémach na osi centrum – periféria. Vzhľadom na to, že táto opozícia predstavuje skôr spektrum ako fixné a nepriestupné kategórie, považujeme nasledujúce údaje za vyobrazenie aktuálneho stavu v skúmaných korpusoch, nie za trvalé atribúty uvedených somatizmov.

Tabuľka 4. Centrálnosť – periférnosť somatizmov participujúcich vo frazémach na základe kritéria frekventovanosti (f)

Kategória	Hlavné správy	f	SME	f
I. CENTRÁLNE SOMATIZMY $f \geq 5e^{-5}$	I.a) ruka	27,362e ⁻⁵	I.a') ruka	17,919e ⁻⁵
	I.b) hlava	16,938e ⁻⁵	I.b') oko	9,487e ⁻⁵
	I.c) oko	9,772e ⁻⁵	I.c') hlava	5,271e ⁻⁵
II. SOMATIZMY SO STREDNOU AŽ VYŠŠOU MIEROU CENTRALITY $f = 3e^{-5} - 5e^{-5}$	II.a) srdce, tvár, ústa	3,909e ⁻⁵	II.a') prst	4,743e ⁻⁵
	II.b) noha	3,257e ⁻⁵	II.b') koža, tvár	3,689 e ⁻⁵
			II.c') srdce, noha, huba, plece, krv	3,162 e ⁻⁵
III. SOMATIZMY S NÍZKOU MIEROU CENTRALITY $f = 1,5e^{-5} - 3e^{-5}$	III.a) zub, ucho	2,606e ⁻⁵	III.a') ústa, ucho, krk, chrbát, päta, bok	2,108e ⁻⁵
	III.b) žalúdok, plece, prst, koleno	1,954 e ⁻⁵	III.b') čelo, jazyk, nos	1,581e ⁻⁵
IV. PERIFÉRNE SOMATIZMY $f = 0,5e^{-5} - 1,5e^{-5}$	IV.a) jazyk, obočie, vlas(y), chrbát, päta, bok, mozog, koža	1,303e ⁻⁵	IV.a') zub, obočie, palec, nervy	1,054e ⁻⁵
	IV.b) čelo, líce, huba, nos, krk, fúzy, päšť, palec, necht, lono, kĺb, kosť, krv, slza, žľč, nerv	0,652e ⁻⁵	IV.b') pery, brvy, vlas(y), pačesy, chlp, rameno, hrsť, päšť, necht, koleno, žalúdok, mozog, kosť, mäso, slza, slina	0,527 e ⁻⁵

V. SOMATIZMY S NULOVOU MIE- ROU PARTICIPÁCIE VO FRAZÉMACH f = 0	V.a/a') kečka, gebuľa, gamba, papuľa, brada, čeľusť, sánka, zrenica, viečko, mihalnica, hrdlo, šija, väzy, kríže, lopatka, pazucha, lakeť, predlaktie, zápästie, dľaň, malíček, ukazovák, prostredník, prstenník, končatiny, hnáty, stehno, lýtko, členok, podošva, brucho, pupok, prsia, pás, driek, hruď, zadok, riť, telo, ňadrá, úd, bedro, bedrový kĺb, bránica, pečeň, mandle, črevo, pľúca, mechúr, pažerák, hrtan, hltan, ľadviny, chrbtica, lebka, kostra, rebro, bunka, šľacha, pot, sadlo, žila (62)	
	V.b) pery, chlpy, brvy, rameno, hrst', pačesy, žľč	V.b') líce, fúz, lono, mäso, kĺb

V kategórii I. sa nachádzajú rovnaké somatizmy v oboch korpusoch, pričom v korpuse HS je ich poradie *ruka*, *hlava*, *oko* a v korpuse SME *ruka*, *oko*, *hlava*. Potvrďujú sa teda všeobecné predpoklady o dôležitosti *hlavy* ako kognitívnej základne, ako aj *očí* ako najdôležitejšieho zmyslového orgánu.²⁸ Somatizmus *ruka* v oboch korpusoch zhodne zaujíma prvé miesto a výrazne prevažuje nad ostatnými skúmanými somatizmami, čo reflektuje jeho celospoločenskú dôležitosť ako orgánu – nástroja slúžiaceho na prácu a uchopovanie vecí. Frekventovanosť jednotlivých somatizmov v korpuse HS je vyššia ako v korpuse SME, najmä v prípade somatizmov *hlava* (rozdiel vo frekventovanosti je $11,667e^{-5}$) a *ruka* (rozdiel je $9,443e^{-5}$). Na základe týchto údajov môžeme vyvodiť, že denník *Hlavné správy* využíva frazémy s centrálnymi somatizmami vo vyššej miere ako denník *SME*.

V rámci kategórie II. dochádza k rozptylu somatizmov v rámci skúmaných korpusov. V korpuse HS evidujeme na základe zostupnej frekventovanosti dve podkategórie: II.a) *srdce*, *tvár*, *ústa*; II.b) *noha*, zatiaľ čo v korpuse SME sa vyskytujú tri podkategórie: II.a') *prst*; II.b') *koža*, *tvár*; II.c') *srdce*, *noha*, *huba*, *plece*, *krv*. Somatizmy, ktoré sa vyskytujú v II. kategórii v rámci oboch korpusov, sú *srdce*, *tvár*, *noha*, čo potvrdzuje ich zvýšenú mieru centrality.²⁹ Dvojnásobný počet rôznych somatizmov v tejto kategórii v korpuse SME (8 v porovnaní so 4 somatizmami v korpuse HS) poukazuje na vyššiu mieru variabilnosti. Prítomnosť somatizmov *koža*, *plece*, *prst*, *huba* a *krv* v korpuse SME v rámci tejto kategórie môžeme do istej miery považovať za príznakovú aj kvôli periférnejšej polohe ich ekvivalentov v korpuse HS.³⁰ Zvýšená frekventovanosť hovorovej a pejoratívnej lexémy *huba* v korpuse

²⁸ Esenciálnosť zraku pre ľudské fungovanie je zakotvená aj v etymológii slova *vidieť*; podľa E. Králiku je praslovanský tvar **vědě* vo význame „viem“ tvarom perfekta od indoeurópskeho **u(e)id-*, čo znamená *vidieť*; došlo tu k zmene významu z „videl som“ na „mám poznatky (získané zrakom), viem“ (2015, s. 652).

²⁹ Na dôležitosť orgánov *srdce*, *tvár* a *noha* z hľadiska ľudskej kognície a antropocentrického vnímania sveta sme poukázali aj v teoretickej časti príspevku.

³⁰ Z hľadiska teórie konceptuálnej metafory a predstavových schém môžeme v prípade somatizmu *plece* hovoriť aj o neočakávanosti jeho výskytu na vyšších priečkach kvôli jeho parciálnemu vzťahu

SME v porovnaní s korpusom HS môže z hľadiska využívania štylisticky príznakových lexém smerovať k úvahám o výraznejšej preferencii hovorovosti a emocionálne zafarbenej lexiky v denníku *SME* ako v denníku *HS*.³¹ V súlade s tým sa neutrálna lexéma *ústa* nachádza v rámci centrálnejšej kategórie v korpuse HS, zatiaľ čo v korpuse SME figuruje v kategórii somatizmov s nízkou mierou centrality.

V kategórii III. sú somatizmy v skúmaných dátach zastúpené nasledovne: v korpuse HS sa v prvej podkategórii III.a nachádzajú somatizmy *zub*, *ucho* a v podkategórii s nižšou frekventovanosťou III.b sú to somatizmy *žalúdok*, *plece*, *prst*, *koleno*. V korpuse SME sú takisto dve podkategórie: III.a') *ústa*, *ucho*, *krk*, *chrbát*, *päta*, *bok*; III.b') *čelo*, *jazyk*, *nos*. Spoločný výskyt v oboch korpusoch v rámci III. kategórie má iba somatizmus *ucho*, ostatné zastúpené somatizmy sa v komparovanom korpuse vyskytujú v rámci iných kategórií. V rámci tejto kategórie sa v korpuse HS umiestnili aj somatizmy ako *plece* a *prst*, ktoré v korpuse SME zastupovali vyššiu kategóriu. Rôznorodosť distribúcie ďalších somatizmov v uvedenej kategórii, ktoré z hľadiska kognície nepredstavujú pre človeka životne dôležité orgány, ale ich uplatnenie v jazyku je napriek tomu nezanedbateľné (napríklad v rámci profilov utvárajúcich jazykový obraz daných somatizmov), poukazuje na potrebu zohľadniť aj ďalšie faktory vplyvajúce na výskyt somatických frazém obsahujúcich daný somatický komponent.

Periférne somatizmy z hľadiska frekventovanosti zastupuje najviac rôznych somatizmov v oboch skúmaných korpusoch. Je to zapríčinené často sa opakujúcim javom, že skúmaný somatizmus sa vyskytol iba raz či dva razy v rámci celého korpusu. V korpuse HS ide o nasledovné podkategórie: IV.a) *jazyk*, *obočie*, *vlas(y)*, *chrbát*, *päta*, *bok*, *mozog*, *koža*; IV.b) *čelo*, *lice*, *huba*, *nos*, *krk*, *fúzy*, *päšť*, *palec*, *necht*, *lono*, *kĺb*, *kosť*, *krv*, *slza*, *žlč*, *nerv*. V korpuse SME nachádzame tiež dve podkategórie: IV.a') *zub*, *obočie*, *palec*, *nervy*; IV.b') *pery*, *brvy*, *vlas(y)*, *pačesy*, *chlp*, *rameno*, *hrst'*, *päšť*, *necht*, *koleno*, *žalúdok*, *mozog*, *kosť*, *mäso*, *slza*, *slina*. V porovnaní s predchádzajúcimi kategóriami pozorujeme vyššie zastúpenie parciálnych orgánov (*palec*, *necht*, *päšť*, *päta*, *chlp* a pod.), ako aj vnútorných orgánov, ktoré nepredstavujú bezprostredný objekt záujmu človeka (*kĺb*, *nerv*, *slina*, *mäso* a pod.). V oboch korpusoch sa umiestnil aj somatizmus *vlasy*, na ktorého periférnosť

k ruke; ide o schému ČASŤ – CELOK, ktorá podľa Lakoffa zároveň vyjadruje hierarchiu, pričom celok zodpovedá kategórii vyššieho rádu, zatiaľ čo časti celku zastupujú bezprostredne nižšie kategórie (1987, s. 287). Uvedená hierarchia môže byť aplikovaná aj na dôležitosť parciálnych orgánov z pohľadu ľudskej percepcie. Obdobný prípad predstavuje somatizmus *prst*, ktorý je taktiež časťou celku; napriek istej dôležitosti pre človeka kvôli hmatu a manipulácii s predmetmi predstavuje z antropocentrického chápania telesnosti skôr periférny orgán (Lakoff 1987, s. 274).

³¹ V korpuse SME sa frazéma so somatickým komponentom *huba* vyskytla šesťkrát, zatiaľ čo v korpuse HS iba raz. V analýze dát väčšinou neuvádzame samotný počet výskytov danej somatickej frazémy, keďže za relevantný údaj považujeme relatívnu frekvenciu výskytu vzhľadom na celkovú veľkosť korpusu.

z aspektu telesnosti poukazuje aj Lakoff (1987, s. 274). Nachádzame tu však aj dôležité orgány ako *mozog*, *nos* ako čuchový orgán, *jazyk* ako orgán chuti a ďalšie, ktorých nízka miera participácie v somatických frazémach v skúmanom korpuse zrejme závisí od ďalších faktorov.

Do poslednej kategórie spadajú všetky somatizmy, ktoré sa v skúmaných korpusech nevyskytli ani v jednej frazéme; v sekcii V.a/a') sa nachádzajú somatizmy, ktoré sa vyskytovali v oboch korpusech, ale ani v jednom neboli súčasťou frazém – ide o už uvedený číselný údaj 62 somatizmov. V sekcii V.b/b') sa nachádzajú somatizmy, ktoré sa ako súčasť somatických frazém nevyskytovali iba v jednom z korpusev, zatiaľ čo v druhom korpuse vo frazémach participovali.

4.2. PRODUKTÍVNOSŤ SOMATIZMOV AKO SÚČASTI SOMATICKÝCH FRAZÉM

Druhým faktorom, ktorý sme brali do úvahy pri analýze získaných dát, je produktivnosť, respektíve exponovanosť somatizmu ako súčasti frazémy v sledovanom korpuse. Na základe už uvedeného vzorca $p = b/a * 100$ sme získali percentuálny údaj vyjadrujúci, koľko somatizmov z celkového počtu ich výskytu v korpuse (a) participovalo v identifikovaných somatických frazémach (b). Produktivnosť jednotlivých somatizmov v oboch denníkoch je vyjadrená v *Tabuľke 3*.³² Nižšie uvádzame dvanásť najvyšších získaných údajov o produktivnosti, pričom viaceré miesta sú zastúpené viac ako jedným somatizmom.

- **HS:** 1. plece (3/3 – 100 %); 2. päta, obočie (2/2 – 100 %); 3. fúzy, päšť, necht, lono, nerv, líce, žľe (1/1 – 100 %); 4. zub (5/4 – 80 %); 5. prst, koleno, žalúdok (4/3 – 75 %); 6. ruka (62/44 – 70,97 %); 7. bok (3/2 – 66,67 %); 8. ucho (7/4 – 57,14 %); 9. nos, krk, kosť (2/1 – 50 %); 10. noha (12/5 – 41,67 %); 11. ústa (15/6 – 40 %); 12. oko (39/15 – 38,46 %)
- **SME:** 1. päta, bok, krk (4/4 – 100 %); 2. palec, obočie (2/2 – 100 %); 3. brvy, chlpy, pačesy, hršť, slina (1/1 – 100 %); 4. plece (7/6 – 85,71 %); 5. huba (8/6 – 75 %); 6. koža (10/7 – 70 %); 7. nos (5/3 – 60 %); 8. prst (16/9 – 56,25 %); 9. zub (4/2 – 50 %); 10. pery, päšť, žalúdok (2/1 – 50 %); 11. ruka (78/37 – 47,44 %); 12. ucho (9/4 – 44,44 %)

³² Číselné údaje sú totožné s údajmi v *Tabuľke 3*, teda napríklad údaj 4/3 predstavuje 4 výskyt somatizmu v korpuse a 3 výskyt frazém obsahujúcich tento somatizmus. Po dosadení do vzorca $p = b/a * 100$ dostaneme $p = 3/4 * 100$, čo predstavuje 75 %. Výnimku predstavujú údaje pre somatizmus *ruka*, ktoré sme pre výpočet produktivnosti upravili z dôvodu výskytu frazém obsahujúcich dva somatické komponenty *ruka*: pre korpus HS sa počet somatizmov *ruka* participujúcich vo frazémach zvýšil o dva v porovnaní s údajmi v *Tabuľke 3* (kvôli výskytu dvoch frazém obsahujúcich spojenie *ruka* v *ruke*); pre korpus SME sa počet somatizmov *ruka* participujúcich vo frazémach zvýšil o tri v porovnaní s údajmi v *Tabuľke 3* (kvôli výskytu troch frazém obsahujúcich spojenie *ruka* v *ruke*).

Najvyššiu mieru produktívnosti sme zaznamenali v prípadoch, keď sa celkový počet somatizmov v korpuse (a) rovnal celkovému počtu somatických frazém obsahujúcich daný somatický komponent (b), čo znamená, že všetky výskyty somatizmu zároveň tvorili somatický komponent vo frazéme. V takomto prípade sme zohľadňovali aj samotnú početnosť výskytu daného somatizmu, keďže napríklad pomer 4/4 (štyri somatizmy participujúce v štyroch frazémach) má väčšiu výpovednú hodnotu ako pomer 1/1. Za relevantný faktor overenia produktívnosti považujeme aj opakovaný výskyt somatizmu na prvých priečkach v obidvoch korpusoch – ako napríklad v prípadoch *päta*, *obočie*, *plece*, ale aj *bok*. Na vrchných priečkach sa objavuje viacero somatizmov, ktoré sa z hľadiska frekventovanosti nachádzali v kategórii periférnych somatizmov (IV.): *pačesy*, *brvy*, *slina*, *lono*, *fúzy*, *nerv*, *hrst'*, *obočie*.

Tri somatizmy, ktoré sme z hľadiska frekventovanosti identifikovali ako centrálné (*ruka*, *oko*, *hlava*), sú z hľadiska produktívnosti umiestnené na podstatne nižších priečkach: *ruka* sa v korpuse HS nachádza na 6. a v korpuse SME na 11. pozícii, *oko* je v korpuse HS na 12. a v korpuse SME na 13. pozícii³³ a *hlava* sa v obidvoch korpusoch nachádza mimo centrálnej oblasti s produktívnosťou 26 % v korpuse HS a 16,07 % v korpuse SME.³⁴ Zdôvodnenie tohto javu nachádzame v princípe antropocentrického vnímania sveta, a teda aj ľudského tela. Ako uvádzame v teoretickej časti príspevku, *hlava*, *ruka* a *oko* z ľudského hľadiska predstavujú najdôležitejšie časti tela. Keďže sú v centre pozornosti človeka, zákonite vstupujú v mnohých podobách aj do jazyka – či už v základnom alebo prenesenom význame; často napríklad pozorujeme ich výskyt v rámci konceptuálnych metafor. To zdôvodňuje vysoký výskyt týchto somatizmov v korpusoch, a tým aj zvýšenie frekventovanosti somatických frazém obsahujúcich daný somatický komponent. Na druhej strane, v prípade produktívnosti somatizmu je to práve vysoká frekventovanosť somatizmu v korpuse, ktorá predstavuje potenciálnu príčinu nižšej produktívnosti, keďže v prípade vysokého výskytu daného somatizmu existuje vyššia pravdepodobnosť, že určitá časť somatizmov bude použitá buď v doslovnom význame, alebo bude súčasťou výrazov s preneseným významom, ktoré nemožno považovať za frazémy.³⁵ V tomto ohľade získavajú pomyselný „náskok“ práve somatizmy, ktorých frekvenčný výskyt bol v danom korpuse nízky.

Somatizmy sme z hľadiska produktívnosti takisto rozdelili do piatich kategórií: **1. Centrálné somatizmy:** $p \geq 75\%$; **2. Somatizmy so strednou až vyššou mierou centrality:** $p = 50\% - 75\%$; **3. Somatizmy s nízkou mierou centrality:** $p = 25\% - 50\%$;

³³ Produktívnosť somatizmu *oko* v korpuse SME je $p = 41,86\%$.

³⁴ Z hľadiska produktívnosti sa somatizmus *hlava* nachádza v 3. kategórii somatizmov s nízkou mierou centrality v korpuse HS a v 4. kategórii periférnych somatizmov v korpuse SME.

³⁵ Ide napríklad o lexikalizované metafory, ktoré sa v skúmaných korpusoch vyskytovali v značnom množstve: napríklad spojenie „hlava niečoho“ sa v korpuse HS vyskytlo 32-krát a v korpuse SME 10-krát. V ďalších prípadoch somatizmy *hlava*, *ruka*, *oko* vystupovali vo vedľajších významoch v zmysle metonymickej reprezentácie človeka.

4. Periférne somatizmy: $p = 1 \% - 25 \%$; **5. Somatizmy s nulovou produktívnosťou:** $p = 0 \%$. Distribúciu somatizmov z hľadiska produktívnosti sme naznačili už vyššie vrátane reverznej tendencie somatizmov, ktoré sú z hľadiska frekventovanosti periférne, zatiaľ čo z hľadiska produktívnosti nadobúdajú centrálnu pozíciu. Tento jav je prítomný aj v opačnom smere; somatizmy, ktoré sa z hľadiska frekventovanosti vyskytujú v centrálnych polohách, majú z hľadiska produktívnosti tendenciu umiestňovať sa na nižších priečkach. Do poslednej, 5. kategórie spadajú somatizmy, ktoré sa v jednom alebo druhom korpuse vyskytovali aspoň raz, pričom však ani v jednom prípade netvorili súčasť frazémy.³⁶ V korpuse SME bolo takýchto prípadov o šesť viac ako v korpuse HS. Somatizmy, ktoré sa vyskytovali v oboch korpusoch a zároveň neutvárali frazémy ani v jednom z nich, považujeme za reliabilnejší prejav nulovej produktívnosti: *bunka, telo, zadok, hrud', pás, prsia, prostredník, dlaň, križe, hrdlo*. Uvedená distribúcia je znázornená v *Tabuľke 5*, aj v tomto prípade však ide o naznačenie správania jednotlivých somatizmov v aktuálnom štádiu výskumu, nie o úsilie vytvoriť zovšeobecnenú klasifikáciu s uzavretými kategóriami.

Tabuľka 5. Centrálnosť – periférnosť somatizmov participujúcich vo frazémach na základe kritéria produktívnosti (p)

Kategória	Hlavné správy	p	SME	p
1. Centrálnne somatizmy $p \geq 75 \%$	plece, päta, obočie, fúzy, päšť, necht, lono, nerv, líce, žľč	100 %	päta, bok, krk, palec, obočie, brvy, chlpy, pačesy, hrst', slina	100 %
	zub	80 %	plece	85,71 %
	prst, koleno, žalúdok	75 %	huba	75 %
2. Somatizmy so strednou až vyššou mierou centrality $p = 50 \% - 75 \%$	ruka	70,97 %	koža	70 %
	bok	66,67 %	nos	60 %
	ucho	57,14 %	prst	56,25 %
	nos, krk, kosť	50 %	zub, pery, päšť, žalúdok	50 %
3. Somatizmy s nízkou mierou centrality $p = 25 \% - 50 \%$	noha	41,67 %	ruka	47,44 %
	ústa	40 %	ucho	44,44 %
	oko	38,46 %	oko	41,86 %
	koža, slza, krv, kĺb, palec, chrbát, vlas(y), huba	33,33 %	srdce, nerv, chrbát	40 %
	mozog	28,57 %	krv, koleno, necht	33,33 %
	srdce, tvár	26,09 %	noha	31,58 %
	hlava	26 %	tvár	26,92 %
			kosť, rameno	25 %

³⁶ Nejde teda o totožnú kategóriu s V. kategóriou z hľadiska frekventovanosti, do ktorej boli zaradené aj tie somatizmy, ktorých samotný výskyt v korpuse bol 0.

4. Periférne somatizmy p = 1 % – 25 %	jazyk	4,55 %	mäso	20 %
	čelo	3,03 %	ústa	18,18 %
			slza, vlas(y)	16,67 %
			hlava	16,07 %
			čelo	12 %
			mozog	10 %
			jazyk	8,82 %
5. Somatizmy s nulovou produktívnosťou p = 0 %	bunka, telo, zadok, hrud', pás, prsia, prostredník, dlaň, kríže, hrdlo, mäso, bedrový kĺb, úd, brada, rameno		bunka, telo, zadok, hrud', pás, prsia, prostredník, dlaň, kríže, hrdlo, pot, kĺb, rebro, pľúca, brucho, končatiny, pazucha, predlaktie, papuľa	

5. ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY A VÝSKUMNÉ PERSPEKTÍVY

V príspevku sme predstavili výsledky výskumu realizovaného na dvoch korpusoch vytvorených zo sekcie komentárov v hlavnoprúdovom denníku *SME* a v alternatívnom denníku *Hlavné správy*. Komentáre boli extrahované za časové obdobie dvoch mesiacov. Naším cieľom bolo poukázať na mieru výskytu somatizmov participujúcich vo frazémach v skúmaných denníkoch a objasniť ich rozmiestnenie v rámci spektra na osi centrum – periféria z hľadiska frekventovanosti a produktívnosti. Analýze bolo podrobených 107 somatizmov vrátane niekoľkých synonym.

Získané výsledky naznačujú vyššiu mieru využívania somatických frazém v denníku *Hlavné správy* ako v denníku *SME*. Nízky rozdiel medzi frekventovanosťou somatických frazém v skúmaných denníkoch (0,014 %) však na základe nášho výskumu nemôžeme považovať za preukázateľnú tendenciu v štýle jedného alebo druhého denníka. Okrem relatívne malej výskumnej vzorky mohli byť výsledky výskumu ovplyvnené viacerými faktormi, akými sú napríklad počet autorov komentárov a ich vlastný štýl písania alebo úroveň ich frazeologickej kompetencie.³⁷

Distribúcia somatizmov participujúcich v somatických frazémach z hľadiska frekventovanosti vo viacerých prípadoch korešpondovala s tézami kognitívnej lingvistiky a antropocentrického princípu kategorizácie ľudského tela na osi centrum – periféria. Centrálnymi somatizmami v obidvoch skúmaných korpusoch boli *ruka*, *hlava* a *oko* ako časti tela, ktoré sú pre človeka životne dôležité z hľadiska manuálnej činnosti, kognitívnych funkcií či zmyslovej percepcie. Zaujímavým zistením je výrazná dominancia somatizmu *ruka* nad ostatnými somatizmami – hlbšie preskúma-

³⁷ V korpuse *SME* sa počas fázy triedenia frazém okrem aktualizovaných frazém vyskytli aj viaceré výrazy, ktoré sice vykazovali zámernú snahu o obrazné vyjadrovanie, avšak buď nespĺňali kritériá frazémy, alebo v nich nebolo možné identifikovať archisému, prípadne alúziu na pôvodnú frazému. Uvedený jav môže vypovedať o snahe expresivizovať text, čo však v našom výskume nebolo možné zohľadniť. Táto problematika sa však javí ako perspektívna oblasť výskumu frazeologickej neologiky, ktorý by mohol prispieť k identifikácii frazeologických neologizmov.

nie tohto javu sa ponúka napríklad prostredníctvom rekonštrukcie jazykového obrazu ruky v mediálnom diskurze. Zaznamenali sme aj niekoľko prípadov v korpuse SME, v ktorých sa v blízkosti centra umiestnili aj somatizmy, ktoré z kognitívneho hľadiska nepovažujeme za esenciálne.

Pri posudzovaní centrality somatizmov z hľadiska ich produktívnosti ako súčasti frazém sa do popredia dostávali somatizmy, ktoré boli z hľadiska frekventovanosti periférne a naopak. Tento jav sme objasnili z kognitívneho aspektu percepcie ľudského tela a celkovej početnosti somatizmov v rámci analýzy získaných dát v predchádzajúcej časti príspevku.

Medzi ďalšie čiastkové zistenia, ktoré by si však vyžadovali rozsiahlejší výskum na väčšej výskumnej vzorke, môžeme zaradiť vyšší výskyt štylisticky príznakových somatických komponentov vo frazémach v denníku SME: *huba, pačesy, brvy* a naopak, vyšší výskyt neutrálneho somatického komponentu *ústa* v denníku *Hlavné správy*. Potenciálny príklon k tradičnému či konzervatívnejšiemu vyjadrovaniu v denníku *Hlavné správy* sa prejavuje vo výrazne vyššej frekventovanosti centrálnych somatizmov (*ruka, hlava, oko*) ako v denníku SME, ako aj nižším zastúpením rôznych somatizmov v kategórii II. Obdobne tak môžeme konštatovať tendenciu k variabilite v denníku SME, kde sme v rámci II. kategórie identifikovali dvojnásobné zastúpenie rôznych somatizmov.

V rámci jedného príspevku nie je možné zachytiť a preskúmať všetky javy súvisiace so skúmanou problematikou. Počas spracúvania dát sa však vykryštalizovalo viacero aspektov, ktoré predstavujú perspektívne oblasti ďalšieho výskumu. Ide o už spomínaný výskum frazeologických neologizmov, ktorý by vyžadoval výrazne väčšiu výskumnú vzorku, v rámci ktorej by bolo na základe opakujúcich sa štruktúr či motívov možné odhaliť novovznikajúce tendencie vo frazeológii. Ďalšou potenciálnou výskumnou oblasťou nadväzujúcou na korpusovú analýzu somatických frazém je sémantická analýza somatických frazém zameraná na identifikáciu najčastejších frazém, resp. najčastejšie sa vyskytujúcej archisémy. S uvedenou tematikou úzko súvisí aj rekonštrukcia jazykových obrazov skúmaných mediálnych komunikátov a ich komparácia; išlo by o prepojenie etnolingvistického a sociolingvistického výskumného zámeru s cieľom predostrieť špecifika jazykového výraziva polarizovaných spoločensko-politických skupín.

Literatúra

- BALÁKOVÁ, D. (2011): *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.
- BARTMIŇSKI, J. (2016): *Jazyk v kontextu kultury: dvanásť statí z lublinské kognitívni etnolingvistiky*. Praha: Karolinum.
- BENDÍKOVÁ, B. (2017): Kinegramy – (ne)verbální komunikace v české somatické frazeologii. In: Vaňková, I. – Vodrážková, V. – Zbořilová, R. (eds.): *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky*.

- Schéματα a stereotypy v mluvených a znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 57 – 64.
- BLATNÁ, R. (1995): Metajazyk v lexikografii. In: Čermák, F. – Blatná, R. (eds.): *Manuál lexikografie*. Praha: H+H, 72 – 89.
- BURGER, H. (1998): *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Schmidt.
- HABOVŠTIÁKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E. (1996): *Frazeologický slovník: Človek a príroda vo frazeológii*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- HLADKÁ, Z. (1) – VAŇKOVÁ, I. (2) (2017): Konotace. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/KONOTACE> (cit. 10. 9. 2024).
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. (1968): Z teórie expresivity. In: *Slovenská reč*, 33/3, 162 – 171.
- JASINSKÁ, L. (2019): *Hovorové lexémy v publicistických textoch*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ.
- KARČOVÁ, A. (2014): Jazykový obraz sveta – fenomén videnia a zraku a ich axiologický rozmer. In: Ondrejovič, S. – Satinská, L. – Vrábľová, J. (eds.): *Štefan Peciar a moderná lexikografia. Zborník k 100. výročiu narodenia Štefana Peciara*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 224 – 248.
- KILGARRIFF, A. (2001): Comparing Corpora. In: *International Journal of Corpus Linguistics*, 6/1, 97 – 133. DOI: <https://doi.org/10.1075/ijcl.6.1.05kil> (cit. 20. 8. 2024).
- KRAWCZYK, A. (1982): Cechy części ciała jako tworzywo semantycznej struktury związków frazeologicznych. In: Basaj, M. – Rytel-Kuc, D. (eds.): *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*. I. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich PAN, 135 – 143.
- KRÁLIK, L. (2015): *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA (2003). Eds. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda.
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. (2002): *Metaforý, ktorými žijeme*. Brno: Host.
- MLACEK, J. – ĎURČO, P. a kol. (1995): *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul. Dostupné na: http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia (cit. 28. 8. 2024).
- MLACEK, J. (2007): *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava: Stimul.
- MLACEK, J. – BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2009): *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok: Katolícka univerzita.
- PAJZDIŇSKÁ, A. (2007): Kategorie strukturující jazykový obraz světa: antropocentrismus a opozice „vlastní – cizí“. In: Saicová Římalová, L. (ed.): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 27 – 44.
- PATRÁŠ, V. (2021): Internetová mediálna komunikácia a štylistika. In: Stolac, D. – Vlastelić, A. (eds.): *Generacija Interneta / The Internet Generation*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 54 – 75.
- ROHRER, T. (2007): Embodiment and Experientialism. In: Geeraerts, D. – Cuyckens, H. (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press, 25 – 47.
- SANTIBÁÑEZ, F. (2002): The Object Image-Schema and Other Dependent Schema. In: *Atlantis*, 24/2, 183 – 201.
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA I – VI. (1959 – 1968): Hl. red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. A – G. (2006). Eds. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda.
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. H – L. (2011). Eds. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda.
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. M – N. (2015). Ed. A. Jarošová. Bratislava: Veda.

- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA. O – Pn. (2021). Ed. A. Jarošová. Bratislava: Veda.
- SMIEŠKOVÁ, E. (1984): Názvy častí tela v lexikálnom zložení slovenských frazeologizmov. In: *Kultúra slova*, 18/3, 79 – 85.
- SMIEŠKOVÁ, E. (1988): *Malý frazeologický slovník*. Bratislava: SPN.
- ŠICHOVÁ, K. (2013): *Mit Händen und Füßen reden: Verbale Phraseme im deutsch-tschechischen Vergleich*. Tübingen: Julius Groos Verlag.
- TOKARSKI, R. (2007): Konotace – prototypy – otevřené definice. In: Saicová Římalová, L. (ed.): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 13 – 26.
- VAŇKOVÁ, I. (1999): Člověk a jazykový obraz přirozeného světa. In: *Slovo a slovesnost*, 60/4, 283 – 292.
- VAŇKOVÁ, I. a kol. (2005): *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum.
- VAŇKOVÁ, I. (2007): *Nádobá plná řečí (Človek, řeč a přirozený svět)*. Praha: Karolinum.
- VAŇKOVÁ, I. (2012): Tělesnost a studium somatismů v perspektivě antropologické lingvistiky. In: Vaňková, I. (ed.): *Tělo, smysly, emoce v jazyce*. Praha: Karolinum, 63 – 78.
- VAŇKOVÁ, I. – ČURDOVÁ, V. (2014): Čelem k teorii pojmových profilů: Nové možnosti slovníkového výkladu somatismů. In: *Didaktické studie*, 6/1, 66 – 78.
- VAŇKOVÁ, I. (2016): Jerzy Bartmiński a lublinská škola kognitivní etnolingvistiky. In: Vaňková, I. (ed.): *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Karolinum, 139 – 145.
- WIERZBICKA, A. (1985): *Lexicography and Conceptual Analysis*. Ann Arbor: Karoma Publishers.
- ZÁTURECKÝ, A. P. (2018): *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovía a hádanky*. Bratislava: Slovenský Tatran.
- ZIMA, J. (1961): *Expresivita slova v súčasnej češtině: Studie lexikologická a stylistická*. Praha: Československá akademie věd.

Internetové zdroje

- [¹] <https://komentare.sme.sk/?ref=menu> (cit. 2. 8. 2024).
- [²] <https://www.hlavnespravy.sk/category/komentare> (cit. 2. 8. 2024).
- [³] http://www.linguisticsweb.org/doku.php?id=linguisticsweb:tutorials:query_tools:antconc (cit. 10. 9. 2024).

Marieta Hrivnák Pastorková

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: marieta.pastorkova@umb.sk
ORCID: 0000-0001-5340-8278*